

COVID-19 Pandemi Döneminde Aile ve Ebeveyn-Çocuk İlişkilerinin İncelenmesi

Arzu ÖZYÜREK¹, Ayşe ÇETİNKAYA²

ÖZ: Bu çalışmada, pandeminin aile yaşantısı ve ebeveyn-çocuk etkileşimlerine etkisini incelemek amaçlanmıştır. Çalışma grubu, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle çevrimiçi olarak kendilerine ulaşılabilen 164 ebeveynden oluşmuştur. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve uzman görüşleriyle kapsam geçerliği sağlanan anket formuyla toplanmıştır. Anket formunda, katılımcılara COVID-19 süreciyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Veri analizinde yüzde ve frekans dağılımı kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, pandemi sürecinde ebeveynlerin salgınla ilgili uyarıları dikkate alarak kurallara uydukları, pandemi sürecinin aile içi ilişkilere hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu belirlenmiştir. Ailelerin çocuklarına ve kendilerine daha çok vakit ayırdıkları, endişelerini çocuklarına yansıtmamaya çalıştıkları belirlenmiştir. Çocukların ise evde, aile bireyleriyle olmaktan memnun oldukları, uyum problemi yaşasalar da uzaktan eğitime katıldıkları belirlenmiştir. Ebeveynlerin hastalık ve ölüm gibi duyguları yaşadıkları ve okulun yaşamlarındaki önemini daha iyi anladıkları; tüm aile bireylerinin evde televizyon, bilgisayar, telefon ve internette geçirdikleri sürenin arttığı belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: COVID-19, Koronavirüs, Pandemi, Aile İlişkileri, Ebeveyn-Çocuk İletişimi.
JEL Kodu: I0

The Examination of Family and Parent-Child Relationships During COVID-19 Pandemic

ABSTRACT: In this study, it was aimed to examine the effect of pandemic on family life and parent-child interactions. The study group was formed from 164 parents who could be reached online with an easily accessible sampling method. The data were collected with a questionnaire form developed by the researchers and whose content validity was provided with expert opinions. In the questionnaire form, participants were asked questions about the COVID-19 process. Percentage and frequency distribution were used in data analysis. As a result of the analysis, parents obeyed the rules in this process and it was determined that the pandemic process had both positive and negative effects on family relationships. Considering the positive aspects, it was determined that the families tried not to reflect their worries to their children by sparing more time for their children and themselves. It was revealed that the children were happy to be at home with their family members, and they participated in distance education even though they had adaptation problems. When we looked at the negative aspects, it was determined that parents experienced emotions such as illness and death and they understood the importance of school in their lives better. During the pandemic process, it was found that the time spent by all family members at home on television, computer, telephone and internet increased.

Keywords: COVID-19, Coronavirus, Pandemic, Family Relationships, Parent-Child Communication.

JEL Code: I0

---

¹ Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, Karabük.
Email: a.ozyurek@karabuk.edu.tr ORCID: 0000-0002-3083-7202.

² Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi ABD, Karabük.
Email: aysecettt@outlook.com ORCID: 0000-0002-6873-6239

1. Giriş

Koronavirüs (COVID-19), 2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkarak tüm dünyaya hızla yayılmış ve ciddi sayılarda can kaybına neden olmuştur. Tüm dünyanın halk sağlığını tehdit edecek boyuta ulaşan salgından dolayı Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 11 Mart 2020'de acil durum ilan etmiş ve bu durum küresel bir pandemi olarak adlandırılmıştır (WHO, 2020). DSÖ başta olmak üzere tüm sağlık güçleri fiziksel olarak mesafenin önlenmesini, çalışmalarının başlangıcı olarak kabul etmiş ve birçok ülkede fiziksel mesafe kuralları uygulanmaya başlanmıştır (Hellewell vd., 2020:488). Bu durum, sağlık başta olmak üzere siyasi veya ekonomik tüm alanları etkileyerek insanların sosyal yaşamında büyük değişimlere sebep olmuştur. Bu süreçte işine veya okuluna gidemeyen ve evde kalmak zorunda kalan aile bireyleri, alışlagelmiş aile yaşamının dışında bir yaşam tarzına itilmiştir.

COVID-19 pandemisi kapsamında alınan tedbirler, eğitim alanında da etkili olmuştur. UNESCO'nun raporuna göre 8 Nisan 2020'den itibaren 188 ülkede eğitim askıya alınmış ve dünya çapında okula kayıtlı öğrencilerin %90'ından fazlası okula gidememiştir (Lee, 2020:421). Ülkemizde COVID-19 salgınının yayılmasını önlemek için acil bir önlem olarak MEB tarafından okul öncesi, ilköğretim, ortaokul, lise ve yükseköğretim kademelerinde başlangıçta kısa süreli tatil uygulanmış, daha sonra vaka artışı nedeniyle eğitime ara verilmiş ve sonrasında uzaktan eğitime geçiş yapılmıştır. Cauchemez, Valleron, Boelle, Flahault ve Ferguson (2008:750) tarafından yapılan bir araştırma, Fransa'daki okul kapanmalarının H5N1 influenza vakalarını %13-17 oranında azaltabileceğini ortaya koymuştur. Bayham, Kuminoff, Gunn ve Fenichel (2015:814) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise ABD'li çocuklar arasında grip benzeri patojenlerin ortaya çıkmasının temelinde, okulların bulaşma için olası yerler olduğu belirtilmiştir. COVID-19 salgını sırasında okulların kapanmasıyla bulaşmayı önleyerek yeni vaka sayısını azaltmak amaçlanmıştır.

Okulların kapanmasıyla birlikte tüm kademelerdeki öğrenciler için çevrimiçi kurslar, televizyonlardan TRT İlkokul, TRT Ortaokul ve TRT Lise gibi yayınlar MEB tarafından içerikleri oluşturularak başlatılmıştır. Bu yayınlar okulda edinilecek bilgilerin kesintiye uğramamasını sağlayarak birçok ebeveynin çocuklarının eğitimsel kazanımlarıyla ilgili endişelerini hafifletmeye yardımcı olmuştur. Tüm öğrencilerin eğitim için düzenlenen kaynaklara erişmekte sıkıntı yaşaması ve gerekli olan cihazın evinde olmaması gibi nedenlerle eğitimde eşitsizliklerin ortaya çıkması da söz konusu olmuştur (Bailey, 2020). Çocukların uzaktan eğitimi dışında, sokağa çıkma yasakları uygulamaya konmuş ve ev içi günlük rutinler değişerek ebeveynler çocuklarıyla birlikte "Evde Kal!" çağrısına uymuştur. Toplu halde çalışılanlara da kısıtlamalar getirilmiş, çalışan birçok insan işlerini evden yürütmeye başladığı gibi işten çıkarmalar ve iş bıraktırmalar olmuştur (Yavuz, 2020:181; Kaya, 2020:123). Sağlık alanı gibi pandemi sürecinde çalışmak zorunda kalan alanlar dışında, evde çocuklarıyla birlikte yaşam düzeni kuran ebeveynler, bir taraftan çocuklarıyla ilgilenirken diğer taraftan evden çalışmaya başlamışlardır. Özellikle çalışan anneler ev işleri, çocuk bakımı, temizlik, uzaktan eğitim takibi, ödevler ve günlük rutinlerle birlikte çalışma hayatı gibi birçok rolü ev içine sığdırmak zorunda kalmıştır. Bazı ebeveynler için bu süreç, çocuklarıyla daha güçlü ilişkiler kurmak ve daha iyi iletişim kanalları oluşturmak için fırsat oluşturmuştur. Szabo, Richling, Embry, Biglan ve Wilson (2020) tarafından yapılan çalışmada, Covid-19 boyunca evde tüm aile üyeleriyle birlikte sürekli kalmanın aile üyeleri arasındaki ilişkileri olumlu yönde arttıracığı ve ortak değerlerini yansıtmasına fayda sağlayacağı ileri sürülmüştür. Düşük gelirli ve kalabalık ailelerin pandemi dönemindeki yaşam şartlarına uyması daha zor olmuştur. Krizin ekonomik etkisi, salgının bulaşıcı durumunun kaygıyı tetiklemesi, eğitimin askıya alınması vb. nedenlerle insanların hayat koşulları değişmek zorunda kalmış, bu durum çocuk istismarı ve aile içi şiddet gibi yıkıcı psikolojik etkilere neden olmuştur (Fardin, 2020).

Pandemi nedeniyle çocukların okula gidemeyip evde kapalı kalması, onların fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Yapılan araştırmalar, çocukların okula uzun süre gitmedikleri zamanlarda fiziksel olarak daha az aktif oldukları, daha uzun süre ekran başında kaldıkları, uykularının düzensiz hale geldiği ve daha sağlıksız beslenerek bunların fiziksel, zihinsel, ruhsal ve psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olabileceğini göstermiştir (Brazenale vd., 2017; Brooks vd., 2020:912; Clark vd. 2020:605). Çocukların salgında açık hava etkinliklerinden ve yaşlılarından uzak kalması, bu olumsuz etkileri beraberinde getirmiştir. Evde öğrencilere sanal ortamdan sağlanan etkileşimler ve öğrenme fırsatlarına rağmen, salgın yüz yüze etkileşime bir engel oluşturmuştur. Okul çocukların özgüven, dostluk, empati, katılım, saygı, minnet, merhamet ve

sorumluluk gibi sosyal yeterlikleri öğrenip geliştirebilecekleri yapılandırılmış bir ortam sağlamaktadır, bu ortamdan uzak kalmaları onları akranlarının ilgi alanlarını, düşüncelerini, umutlarını ve duygularını paylaşacakları fiziksel bir mekândan yoksun bırakmıştır. Pandemi boyunca okulların sadece bilgi edinme amaçlı bir eğitim misyonu olmadığını, çocukların sosyalleşme ihtiyaçlarını da karşılayan kurumlar olduğu anlaşılmıştır (Zins, Bloodworth, Weissberg ve Walberg, 2007:191; Catalano vd, 2003:143).

Her bireyin olay ve durumlara verdiği tepkiler farklılık göstermektedir. Salgın sürecini anlamlandırma ve nasıl bir baş etme yolu izleneceği, her yaş grubuna göre değişiklik göstermektedir. Özellikle iki yaşına kadar çocuklar, yakınlarını kaybettiklerinde bu duruma kendilerinin sebep olduğunu düşünebildiği gibi çalışmak zorunda kalan ebeveynlerinin de kendilerinin yaptığı bir hata sonucu onları bırakıp gittiğini düşünebilirler. Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre soyut düşünme becerileri 11 yaşın sonuna doğru gelişmeye başladığı için daha küçük yaştaki çocuklar COVID-19 pandemisiyle ilgili bireysel ve toplumsal önlemleri anlamakta zorluk yaşayarak gerçek olmayan bilgiler üretebilirler, kaygı ve korkularında artış olabilir (Senemoğlu, 2013). Pandemi uzun süreli umutsuzluk, sıkıntı, hayal kırıklığı, enfeksiyon korkusu, arkadaşları ve öğretmenleriyle yüz yüze iletişim kuramama, evde kişisel alan eksikliği ve ailenin ekonomik kayıplarının vermiş olduğu stres gibi daha kalıcı etkilere sebep olabilir (Sanrock, 1997). Çocukların bu tepkilerine ek olarak ebeveynlerinden ayrılmama, sürekli onların yanında olma, alt ıslatma, yemek yememe, parmak emme gibi davranış bozuklukları da meydana gelebilir. Bu davranış bozuklukları COVID-19 salgını boyunca çocukların nadir de olsa gösterebileceği tepkiler arasında yer almaktadır (NCTSN, 2010; Türkiye Psikiyatri Derneği, 2020).

Hızlı gelişen pandemi sürecinde, akademik bazı çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalarda COVID-19 pandemisinin ruh sağlığına etkileri (Kaya, 2020; Lee, 2020), pandemide evde kalındığı sürede uyku sorunları (Altena vd, 2020), okulların kapatılması (Bailey, 2020), anne-babaların pandemide aile yaşantılarına ilişkin görüşleri (Başaran ve Aksoy, 2020), karantinanın psikolojik etkileri (Brooks vd, 2020), pandemide değerlere dayalı davranışları ve olumlu aile içi etkileşimi teşvik etmek (Szabo vd, 2020), COVID-19 sürecinde ebeveynlik (Cluver vd., 2020) ve anksiyete (Fardin, 2020), aile içi şiddet (Usher vd, 2020), ev hapsinin çocuklar üzerine etkileri (Wang vd, 2020), izolasyonla vakaların kontrol altına alınabilirliği (Hellewel vd, 2020), öğrencilerin uzaktan eğitimle ilgili görüşleri (Keskin ve Özer Kaya, 2020), sosyal medya ve pandemi (Kırık ve Özkoçak, 2020) gibi konuların ele alındığı görülmüştür. COVID-19, insanlığı tehdit eden ilk virüs olmadığı gibi son da olmayacaktır. Bu yüzden aile içi ilişkileri güçlendirecek etkili stratejiler kullanarak çocukları daha iyi korumanın yollarını bulmak gerekmektedir (Clark vd., 2020:605). Pandemi sürecinin devam etmesi farklı boyutlarda çalışmalar yürütülmesini ve gerek bu süreçte gerekse gelecekte benzer bir durumda, karşılaşılabilecek sorunlara yönelik önleme veya iyileştirme çalışmalarına ışık tutacaktır. Bu nedenle bu çalışmada, pandeminin aile yaşantısı ve ebeveyn-çocuk etkileşimlerine etkisini incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Ebeveynlerin pandemi sürecine uyumla ilgili görüşleri nasıldır?
- Ebeveynlerin pandeminin aile yaşantısına etkisiyle ilgili görüşleri nasıldır?
- Ebeveynlerin pandeminin kişisel yaşama etkisiyle ilgili görüşleri nasıldır?
- Ebeveynlerin pandeminin ebeveyn-çocuk ilişkisine etkisiyle ilgili görüşleri nasıldır?

2. Yöntem

2.1. Model

Çalışma betimsel tarama modelinde tasarlanmış bir çalışmadır. Katılımcıların mevcut durumla ilgili görüşleri var olduğu gibi betimlenmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle çevrimiçi olarak kendilerine ulaşılabilen ve çalışmaya katılmaya gönüllü 115 anne ve 49 baba olmak üzere 164 ebeveyn oluşturmuştur. Çalışma grubunun akıllı telefon kullanan anne-babalardan oluşması, pandemi nedeniyle daha fazla sayıda anne-babanın katılımının sağlanamaması ve yüz yüze görüşme fırsatının olmayışı

çalışmanın sınırlılığı sayılabilir. Katılımcılara ait bazı kişisel bilgilerin yüzde ve frekansları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Bazı Kişisel Bilgilerin Yüzde ve Frekansları

Yaş	f	%	Öğrenim	f	%
30 ve altı	19	11,6	İlkokul	13	7,9
31-35 yaş	24	14,6	Ortaokul	22	13,4
36-40 yaş	57	34,8	Lise	33	20,1
41-45 yaş	35	21,3	Ön lisans	23	14,0
46 ve üzeri	29	17,7	Lisans	62	37,8
			Lisansüstü	11	6,7
Meslek			Aile yapısı		
Çalışmıyor	47	28,7	Tek ebeveynli aile	29	17,7
Eğitim	36	22,0	Çekirdek aile	119	72,6
Sağlık	11	6,7	Geniş aile	16	9,8
İşçi	8	4,9			
Esnaf	31	18,9	Çocuk sayısı		
Özel sektör	8	4,9	1 çocuk	58	35,4
Memur/emekli	8	4,9	2 çocuk	68	41,5
Serbest	15	9,1	3 ve üstü	38	23,2

Tablo 1’e göre katılımcıların %11,6’sı 30 yaş ve daha küçük, %14,6’sı 31-35 yaş, %34,8’i 36-40 yaş, %21,3’ü 41-45 yaş, %17,7’si 46 ve üzere yaş grubunda; %7,9’u ilkökul, %13,4’ü ortaokul, %20,1’i lise, %14’ü ön lisans, %37,8’i lisans ve %6,7’si yüksek lisans mezunu; %28,7’si çalışmazken %22’si eğitim sektöründe çalışmakta ve %18,9’u esnaftır. Katılımcıların %72,6’sı anne-baba-çocuklardan oluşan çekirdek aileye sahipken %35,4’ü tek çocuk, %41,5’i iki çocuk ve %23,2’si üç ya da daha fazla çocuğa sahiptir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında, konuyla ilgili benzer çalışmalardan (Başaran ve Aksoy, 2020; Cluver vd, 2020; Kaya, 2020; Lee, 2020; Wang vd, 2020) yararlanılarak araştırmacılar tarafından geliştirilen ve uzman görüşleriyle kapsam geçerliği sağlanan anket formu kullanılmıştır. Anket formunun ilk bölümünde kişisel bilgilerin sorgulandığı sorular yer almıştır. İkinci bölümde COVID-19 pandemi sürecinde aile olarak, kişisel ve çocuklar açısından yaşananlara/gözlenenlere ilişkin “Evet”, “Kısmen” ve “Hayır” şeklinde derecelendirilen ifadeler yer almıştır. Anket formu, çalışmanın amaca uygunluğu ve anlaşılabilirliği açısından değerlendirilmek üzere bir profesör, bir doçent ve bir doktor öğretim üyesi üç alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda iki maddenin çıkarılması ve altı yeni maddenin eklenmesi, bazı cümlelerin ifadelerinde değişiklik yapılması sonucunda anket formuna son hali verilmiştir. Son olarak anket formunda kişisel bilgilerle ilgili 8 soru, pandemi süreciyle ilgili üçlü derecelendirmeli 63 ifade yer almış ve uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanmasından önce Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan etik uygunluk belgesi alınmıştır (27.05.2020 tarih, 2020/06 toplantı, 17 no’lu karar). Katılımcılar için gönüllü katılım onayı ve sorular çevrimiçi ortama yüklenmiş, katılımcılara çevrimiçi olarak 13 Mayıs 2020- 15 Haziran 2020 tarihleri arasında ulaşılmıştır. Öncelikle anket formunu iki ebeveynin doldurması istenmiş ve yazım hatası, anlaşılmayan bir ifade olup olmadığına ilişkin görüşleri alındıktan sonra asıl uygulamaya geçilmiştir. Verilerin yüzde ve frekansları alınarak değerlendirme yapılmıştır.

3. Bulgular

Katılımcıların pandemiye uyum süreci ve pandeminin etkilerine ilişkin görüşlerinin yer aldığı bulgular Tablo 2-Tablo 6 arasında verilmiştir.

Tablo 2. Pandemiye Uyum Konusuna İlişkin Görüşler

	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Ailece ülke genelindeki kurallara uyduk.	155	94,5	9	5,5	0	0
Aile içinde hijyen kurallarına uyarak tedbirler aldık.	156	95,1	6	3,7	2	1,2
Ailece günlük yaşantımız/rutinlerimiz değişti.	94	57,3	63	38,4	7	4,3
Ailece yeni bir yaşam tarzı oluşturduk.	77	47,0	75	45,7	12	7,3
Pandemi sürecinde “Evde kal” çağrısına uydum.	141	86,0	22	13,4	1	6
İhtiyaçlarımı karşılamak için dışarı çıktım.	117	71,3	35	21,3	12	7,3
Pandemiyle ilgili açıklamaları takip ettim.	142	86,6	19	11,6	3	1,8

Tablo 2 incelendiğinde, katılımcıların %94,5’inin pandemiyle ilgili ülke genelindeki kurallara uyduklarını, %95,1’i hijyen kurallarına uyduklarını, %38,4’ü kısmen ve %57,3’ü tümüyle aile olarak günlük yaşantılarının/rutinlerinin değiştiğini, %45,7’si kısmen ve %47’si tümüyle aile olarak yeni bir yaşam tarzı oluşturduklarını ifade etmişlerdir. Kişisel olarak ise katılımcıların %6’sı dışında kısmen de olsa tümünün “Evde kal” çağrısına uyduğu, %7,3’ü hiç dışarı çıkmazken %71,3’ünün ihtiyaçlarını karşılamak için dışarı çıktığı, %1,8’i dışında %11,6’sı kısmen ve %86,6’sının tümüyle pandemi gündemini takip ettiği görülmektedir.

Tablo 3. Pandeminin Aile Yaşamına Etkisine İlişkin Görüşler

Aile olarak;	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Maddi durumumuz oldukça olumsuz etkilendi.	35	21,3	61	37,2	68	41,5
Akrabalarla iletişimimiz olumsuz etkilendi.	40	24,4	61	37,2	63	38,4
Aile büyüklerinin ihtiyaçlarını karşıladık.	79	48,2	59	36,0	26	15,9
Aile içi paylaşımlarımız arttı.	117	71,3	44	26,8	3	1,8
Eğlenceli etkinlikler yapma fırsatı bulduk.	82	50,0	69	42,1	13	7,9
Aile içinde her gün pandemi konusu konuşuldu.	69	42,1	67	40,9	28	17,1
TV, bilgisayar, internette geçirdiğimiz süre arttı.	119	72,6	33	20,1	12	7,3
Uyku düzenimiz olumsuz etkilendi/bozuldu.	84	51,2	41	25,0	39	23,8
Yeme düzenimiz olumsuz etkilendi/bozuldu.	51	31,1	32	19,5	81	49,4
Hareketsiz bir yaşam tarzımız oldu.	48	29,3	87	53,0	29	17,7
Evde spor yaptık.	27	16,5	85	51,8	52	31,7

Tablo 3’e göre katılımcıların %41,5’i pandeminin ailenin maddi durumunu etkilemediğini %37,2’si kısmen ve %21,3’ü tümüyle etkilediğini; %38,4’ü akrabalarla ilişkilerinin etkilenmediğini ve %24,4’ü olumsuz etkilendiğini ve %15,9’u hariç aile büyüklerinin ihtiyaçlarını kısmen de olsa karşıladığını belirtmiştir. Katılımcıların %71,3’ü aile içi paylaşımlarının arttığını, %50’si eğlenceli etkinlikler yapma fırsatı bulunduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %40,9’u kısmen ve %42,1’si tümüyle evde pandemi konusunun konuşulduğunu, %72,6’sı ailece TV, bilgisayar veya internette geçirilen sürenin arttığını belirtmiştir. Günlük rutinler açısından katılımcıların %25’i kısmen ve %751,2’si tümüyle uyku düzeninin, %19,5’i kısmen ve %31,1’i tümüyle yeme düzeninin olumsuz etkilendiğini; %53’ü kısmen ve %29,3’ü tümüyle ailece hareketsiz bir yaşam tarzları olduğunu, yalnızca %16,5’i evde spor yaptıklarını belirtmiştir.

Tablo 4. Pandeminin Kişisel Yaşama Etkisine İlişkin Görüşler

Kişisel olarak;	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Akraba-komşu-arkadaşlarımla bir araya gelerek görüştüm.	17	10,4	32	19,5	115	70,1
Kitap okuma, eliş yapma vb. faaliyetler için fırsat buldum.	99	60,4	44	26,8	21	12,8
İnternette tiyatro izleme, müze ziyareti vb. kültür-sanat faaliyetleri için fırsat buldum	46	28,0	63	38,4	55	33,5
İnternette yaptığım alışverişler arttı.	41	25,0	37	22,6	86	52,4

Bilgisayar/akıllı telefon/internet/sosyal medyada çok fazla zaman geçirir oldum.	85	51,8	57	34,8	22	13,4
Eşimle ilişkilerim olumsuz yönde etkilendi*	14	8,6	24	14,8	124	76,6
Eşimle nitelikli zaman geçirme fırsatı buldum*	79	49,7	55	34,6	25	15,7
Çocuğum/çocuklarımla daha çok ilgilenme fırsatım oldu.	114	69,5	47	28,7	3	1,8
Her şeyin iyiye gideceğini düşünüp umudumu hiç kaybetmedim.	117	71,3	44	26,8	3	1,8
İş yaşamımdan uzaklaştığım için mutsuz oldum.	63	38,4	66	40,2	35	21,3
Yalnız kalma ihtiyacı hissettim.	71	43,3	28	17,1	65	39,6
Yakınlarımla görüşmemek beni çok üzdü.	92	56,1	62	37,8	10	6,1
Sık sık hastalanma korkusu yaşadım.	38	23,2	67	40,8	59	36,0
Sık sık karamsarlığa kapıldım.	31	18,9	57	34,8	76	46,3
Sık sık ölüm korkusu yaşadım.	15	9,1	37	22,6	112	68,3

* Tüm katılımcılar cevaplamadığından cevaplayan sayısı üzerinden değerlendirilmiştir.

Tablo 4'te katılımcıların kişisel olarak %70,1'inin akraba, komşu ve arkadaşlarıyla görüşmelerini kısıtlayarak kurallara uydukları, %60,4'ünün kitap okuma ve elişi yapma gibi hobileri için ve %28'inin internet ortamında kültür-sanat faaliyeti için fırsat buldukları, %52,4'ünün internette alışverişinin artmadığı fakat %34,8'i kısmen ve %51,8'inin tümüyle bilgisayar veya akıllı telefonda çok fazla zaman geçirdikleri görülmektedir. Katılımcıların %76,6'sının eşiyle ilişkilerinin olumsuz etkilenmediği, %34,6'sı kısmen ve %49,7'sinin tümüyle eşiyle nitelikli zaman geçirme fırsatı bulduğu, %28,7'si kısmen ve %69,5'inin tümüyle çocuğuyla ilgilenmek için daha fazla fırsatı olduğu görülmektedir. Katılımcıların duygusal olarak %71,3'ünün her şeyin iyiye gideceğini düşünüp umudunu hiç kaybetmediği, %40,2'si kısmen ve %38,4'ünün tümüyle iş yaşamından uzaklaştığı için mutsuz olduğu, %17,1'i kısmen ve %43,3'ünün tümüyle yalnız kalma ihtiyacı hissettiği, %37,8'i kısmen ve %56,1'inin tümüyle yakınlarıyla görüşmemekten üzüntü duyduğu, %23,2'sinin sık sık hastalanma korkusu yaşadığı, %18,9'unun sık sık karamsarlığa kapıldığı, %68,3'ünün ise sıklıkla ölüm korkusu yaşamadığı görülmektedir.

Tablo 5. Pandemi Sürecinde Ebeveyn-Çocuk İlişkisine İlişkin Görüşler

Ebeveyn olarak;	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Çocuğuma pandemi süreciyle ilgili bildiklerimi anlattım.	110	67,1	47	28,7	7	4,3
Çocuğuma nasıl maske takması gerektiğini göstererek anlattım.	118	72,0	25	15,2	21	12,8
Çocuğuma pandemiyle ilgili yaşadığım duyguları yansıttım.	12	7,3	44	26,8	108	65,9
Çocuğumun pandemiyle ilgili endişeli olduğunu fark ettim.	59	36,0	51	31,1	54	32,9
Çocuğumu daha iyi tanıma fırsatı buldum.	82	50,0	45	27,4	37	22,6
Çocuğumla birlikte oyunlar oynadım.	105	64,0	39	23,8	20	12,2
Çocuğumla birlikte mutfak işleri yaptım.	113	68,9	28	17,1	23	14,0
Çocuğumla sık sık tartışma/çatışma yaşadım.	24	14,6	58	35,4	82	50,0
Çocuğumun isteklerinden/taleplerinden bunaldım.	16	9,8	45	27,4	103	62,8
Çocuğuma kural koymakta çok zorlandım.	27	16,5	49	29,9	88	53,7
Çocuğuma sorumluluklarını yaptırmakta zorlandım.	32	19,5	69	42,1	63	38,4
Ebeveynlik becerilerimdeki eksiklerimi fark ettim.	62	37,8	51	31,1	51	31,1
Okulun aile yaşantımıza olumlu katkısını daha iyi anladım.	114	69,5	24	14,6	26	15,9

Tablo 5'te katılımcıların ebeveyn olarak %28,7'sinin kısmen ve %67,1'inin tümüyle çocuğuna pandemi hakkında bilgi verdiği, %72'sinin çocuğuna maske takmayı göstererek anlattığı, %65,9'unun pandemiyle ilgili yaşadığı duyguları çocuğuna yansıtmadığı, %31,1'inin kısmen ve %36'sının tümüyle çocuğunun pandemiyle ilgili endişeli olduğunu fark ettiği görülmektedir. Katılımcıların %27,4'ü kısmen ve %50'si tümüyle çocuğunu daha iyi tanıma fırsatı bulduğunu, %64'ü çocuğuyla oyunlar oynadığını, %68,9'u çocuğuyla mutfak işleri yaptığını belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcıların %35,4'ü kısmen ve %14,6'sı tümüyle çocuğuyla sık sık tartışma/çatışma yaşadığını, %9,8'i

çocuğunun isteklerinden bunaldığını, %16,5'i çocuğuna kural koymakta zorlandığını, %19,5'i çocuğuna sorumluluklarını yaptırmakta zorlandığını, %37,8'i ebeveyn olarak eksiklerini fark ettiğini ve %69,5'i okulun aile yaşantısındaki önemini daha iyi anladığını belirtmiştir.

Tablo 6. Pandemi Sürecinde Evde Çocuğun Yaşamına İlişkin Görüşler

Çocuğum;	Evet		Kısmen		Hayır	
	f	%	f	%	f	%
Pandemiyle ilgili haberleri izledi.	69	42,1	48	29,3	47	28,6
Komşu-akraba çocuklarıyla bir araya gelerek görüşmeye devam etti.	7	4,3	18	11,0	139	84,8
Ailece birlikte daha fazla vakit geçirmekten memnun oldu.	115	70,1	44	26,8	5	3,0
Pandemi sürecindeki yaşam tarzımızdan mutlu oldu.	43	26,2	71	43,3	50	30,5
Babasıyla ilişkileri olumlu yönde gelişti*	87	53,7	53	32,7	22	13,6
Annesiyle ilişkileri olumlu yönde gelişti*	103	63,2	48	29,4	12	7,4
(Varsa) kardeşleriyle ilişkileri olumlu yönde gelişti*	59	44,7	42	31,8	31	23,5
(Varsa) kardeşleriyle arasında tartışma/çatışmalar arttı*	21	16,5	41	32,3	65	51,2
Anne-babasına karşı daha hırçın davranışlar sergiledi.	22	13,4	37	22,6	105	64,0
Öfke nöbeti geçirdi.	7	4,3	24	14,6	133	81,1
Uyku, yemek vb. alışkanlıklarında değişiklikler oldu.	84	51,2	38	23,2	42	25,6
Kitap okuma, oyun vb. faaliyetlerde bulundu.	105	64,0	41	25,0	18	11,0
Arkadaşlarıyla çevrimiçi/online ortamdan aktif olarak görüştü.	78	47,6	58	35,4	28	17,1
Uzaktan eğitim faaliyetlerini aksatmadan yürüttü.	73	44,5	56	34,1	35	21,3
Uzaktan eğitim uygulamasına uyum sağlamakta zorlandı.	34	20,7	48	29,3	82	50,0
Televizyonda yaşına uygun olmayan programlar izler oldu.	6	3,7	31	18,9	127	77,4
TV/bilgisayar/telefon/internette geçirdiği süre arttı.	97	59,1	40	24,4	27	16,5

*Tüm katılımcılar cevaplamadığından cevaplayan sayısı üzerinden değerlendirilmiştir.

Tablo 6'da ebeveynlerin görüşüne göre çocukların %29,3'ünün kısmen ve %42,1'inin tümüyle pandemiyle ilgili haberleri izlediği, %84,8'inin başkalarıyla görüşmeyerek kurallara uyduğu, %70,1'inin ailece vakit geçirmekten memnun olduğu, %43,3'ü kısmen ve %26,2'sinin tümüyle pandemi sürecindeki yaşam tarzından mutlu olduğu, %53,7'sinin babasıyla ve %63,2'sinin annesiyle ilişkilerinin olumlu yönde geliştiği, %44,7'sinin kardeşleriyle ilişkilerinin olumlu yönde geliştiği; %16,5'inin kardeşleriyle çatışmalarının, %13,4'ünün ebeveynine yönelik hırçın davranışlarının arttığı, %4,3'ünün öfke nöbetleri geçirdiği görülmektedir. Çocukların %23,2'inin kısmen ve %51,2'sinin tümüyle uyku ve yemek gibi alışkanlıklarında değişiklikler olduğu, %25'inin kısmen ve %64'ünün tümüyle kitap okuma ve oyun gibi faaliyetler yaptığı, %35,4'ünün kısmen ve %47,6'sının tümüyle arkadaşlarıyla çevrimiçi ortamda görüştüğü görülmektedir. Çocukların %44,5'inin uzaktan eğitim faaliyetlerini aksatmadan yürüttüğü, %50'sinin uyum sağlamakta zorlanmadığı, %77,4'ünün televizyonda yaşına uygun programlar izlemediği, %59,1'inin televizyon, bilgisayar ve internette geçirdiği sürenin arttığı görülmektedir.

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Tüm dünyayı etkisi altına koronavirus pandemisinin, günlük yaşamın tüm yönlerini farklı boyutlarda etkilediği ve etkilemeye devam ettiği söylenebilir. Aile içi ilişkiler de etkilenen boyutlardan biri olarak ele alınabilir. Pandemi sürecinde, alınan tedbirler kapsamında günlük rutinlerde farklılıklar meydana gelmiştir ve evde geçirilen vakit çoğaldığından aile üyelerinin birbirleriyle paylaşımlarında değişimler olması beklenen bir durumdur. Yapılan bu çalışmada katılımcıların büyük çoğunluğunun kişisel veya aile olarak pandemi sürecine uyum kapsamında kurallara uydukları, pandemiyle ilgili güncel açıklamaları takip ettikleri, yaşam tarzlarında değişiklik yaptıkları, hijyen kurallarına dikkat edilerek el yıkama ve maske kullanma gibi konulara dikkat ettikleri belirlenmiştir.

Çalışmada pandemi sürecinde katılımcıların aile olarak maddi durumlarının ve akraba

ilişkilerinin olumsuz etkilendiği, uyku düzenlerinin bozulduğu ve hareketsiz bir yaşam tarzları olduğu, televizyon veya internette geçirdikleri sürenin arttığı; bunun yanında aile büyüklerinin gereksinimlerini karşıladıkları, aile içi paylaşımlarının arttığı ve ailece eğlenceli etkinlik yapma fırsatı buldukları, pandemi hakkında her gün konuşulduğu, yeme düzenlerinin bozulmadığı ve ailece evde spor yaptıkları belirlenmiştir. Pandemi sürecinde, özellikle düşük gelirli aileler ve işini kaybedenler için zorlukların daha da arttığı ve ciddi sonuçları beraberinde getirdiği söylenebilir. Gelir düzeyinin düşmesi ve gelirin olmayışı, ebeveyn stresini artırmada ve aile içinde şiddetin artmasında etkili olabilmektedir. Usher ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan bir çalışmada salgın döneminde oluşan ekonomik stresin, ilişkilerde sömürücü maruziyet ve azaltılmış desteği ortaya çıkardığı gibi bir dizi faktörlerle aile içi ilişkileri olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Altena ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise salgın sürecinde uyku bozukluklarının artabileceği ifade edilerek bunun stres gibi olumsuz durumları ortaya çıkarabileceği ortaya konmuştur. Bulgular ve alan yazındaki çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, ekonomik zorluklar veya akraba ilişkilerinin azalmasının pandemi sürecinde aile içi ilişkilerde olumsuzlukları artırıcı etkiye sahip olduğu; evde kalmak zorunda kalan aile bireylerinin birlikte geçirdikleri süreyi daha olumlu yönetebildiği söylenebilir.

Çalışmada pandemi sürecinin ebeveynlerin kişisel olarak yaşam düzenlerinde ve duygusal durumlarında değişime neden olduğu belirlenmiştir. Başaran ve Aksoy (2020:669) çalışmalarında, evde kal çağrısına uyarak ev içinde kalan babanın birçok görevi aktif olarak yerine getirdiğini ve bu sayede sorumluluklarının arttığını belirlemişlerdir. Bu bulgu, çalışma bulgularını desteklemektedir. Ebeveynlerin çoğunlukla yakınlarıyla görüşmeyerek kurallara uydukları, çocukları ve eşleriyle veya farklı hobilerle ilgilenmek için daha fazla fırsat buldukları, her şeyin iyiye gideceği düşüncesine hakim olmakla birlikte iş yaşamından uzak kalmak ve yakınlarıyla görüşmemekten mutsuz oldukları, yalnız kalma ihtiyacı hissettikleri, zaman zaman hastalanma korkusu yaşayıp karamsarlığa kapıldıkları ve ölüm korkusu yaşadıkları saptanmıştır. Sprang ve Silman (2013), yaptıkları çalışmada travma sonrası stres bozukluğu puanlarının pandemi sürecinde karantinaya alınan çocukların karantinaya alınmayan çocuklara göre dört kat daha yüksek olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca, tüm dünyanın yaşayış biçimindeki değişiklik ve karantinanın neden olduğu psikososyal stresin çocuğun fiziksel, zihinsel ve ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilere neden olması olasıdır. Kişisel bazı alışkanlıklar ve alışlagelmiş yaşam tarzının dışında durumlar, bireylerde stres nedeni olabilir. Pandemiyle ilgili belirsizlikler, yakın çevrede yaşanan hastalık ve ölüm haberleri, durumun ne kadar sürüp etkilerinin ne kadar ciddi olduğuyla ilgili çelişkili bilgiler de bireylerin stresini ve karamsar bakışlarını artırmada etkili olmuş olabilir. Pandemi döneminde uygulanan kısıtlamaların bazı çocuklar üzerinde herhangi bir sebep olmadan sinir, öfke ve saldırganlık davranışlarını gösterebileceği belirtilmiştir (MEB, 2020).

Ebeveynlerin çoğunlukla pandemi sürecinde çocuklarına pandemi hakkında bilgi verip maske takmayı gösterdikleri ve pandemiyle ilgili duygularını çocuklarına yansıtmadıkları, çocukların pandemiyle ilgili endişeli olduğunu fark ettikleri, çocuklarını daha iyi tanıma fırsatı bulup onunla oyunlar oynadıkları, mutfak işleri yaptıkları belirlenmiştir. Bunun yanında ebeveynlerin kısmen çocuklarının taleplerinden bunaldıkları, çocuklarına kural koyma ve çoğunlukla sorumluluklarını yaptırmakta zorlandıkları, ebeveyn olarak eksiklerini fark ederek okulun aile yaşamına olumlu katkısını daha iyi anladıkları saptanmıştır. Wang ve arkadaşları (2020:945) yapmış oldukları çalışmada da salgın hastalıklar gibi tüm insanlığı etkisi altına alan “acil” durumlarda ortaya çıkacak her türlü sorunu ele almak gerektiği ve bu sorunların özellikle çocukların kaygı ve korku duymasıyla uzun süre yaşanabilecek olumsuz psikososyal etkilerinden korunmak için büyük bir uğraş gerektiği ortaya konmuştur. Başaran ve Aksoy (2020:669) tarafından yapılan çalışmada, pandemi boyunca evde kal çağrısına uyan ebeveynlerin ailecek yaptıkları etkinliklerin çeşitlenmesi ve çocuklarla oynanan oyunların çoğalmasıyla birlikte etkileşim sürelerinin arttığı ve aile içi ilişkilerde olumlu değişiklikler meydana geldiği belirlenmiştir. Ayrıca bu dönemde ebeveynler, çocuklarına kural koymakta zorlandığı için okulun hayatlarındaki önemini anladıklarını ve uzaktan eğitim konusunda zorlandıklarını belirtmişlerdir. Okul, bireylerin eğitim sürecinin büyük bir bölümünün geçtiği yerdir ve öğrenci veya öğretmen davranışlar üzerinde etkileri büyüktür. Özellikle öğretmen-öğrenci ilişkileri olmak üzere sınıf ortamındaki materyaller veya akranlar öğrencilerin bilişsel performanslarına katkı sağlamaktadır (Rim-Kauffman ve Sandilos, 2020). Normal eğitim sürecinde, çocuğun eğitim sorumluluğunu öğretmen, okul ve ebeveyn birlikte üstlenmektedirler. Pandemi sürecinde, bu sorumluluk neredeyse tamamen ebeveynin sorumluluğu haline gelmiştir. Ev ortamında ebeveynlerin eğitim sürecini yürütme yeterliliğiyle birlikte çocukların akranları ve öğretmenlerinden uzak

kalmalarının oluşturduğu olumsuzluklar ebeveynleri zor durumda bırakmıştır. COVID-19 sürecinde uzaktan eğitimin değerlendirilmesine ilişkin bir araştırmada öğrencilerin uzaktan eğitim anında kendilerini ifade etmekte zorlanarak iletişim güçlüğü yaşadıkları ve eğitim sırasında bağlantı sorunları yaşadıkları tespit edilmiştir (Keskin ve Özer Kaya, 2020:59). Yapılan çalışmalarda da görüldüğü gibi pandemi her yönden zor bir süreç olup tüm bireylerin çeşitli zorluklar yaşadıkları, bununla birlikte başa çıkma konusunda çaba gösterdikleri söylenebilir.

Çalışmada ebeveynlerin görüşlerine göre çocukların çoğunluğunun pandemiyle ilgili haberleri izleyip evde kal çağrısına uydukları, evde ailece vakit geçirmekten ve evdeki yaşam tarzından memnun oldukları, anne-baba ve kardeşleriyle ilişkilerinde çatışma yaşama, hırçın davranışlar ve öfke nöbetleri gösterme oranlarının düşük olduğu ve ilişkilerinin daha çok olumlu yönde geliştiği, uyku ve yemek gibi alışkanlıklarında değişiklik olduğu, kitap okuma ve oyun gibi faaliyetlerde buldukları, arkadaşlarıyla çevrimiçi olarak görüştikleri, uyum sağlamakta güçlük çekseler de uzaktan eğitim faaliyetlerine katılım gösterdikleri, bunun yanında televizyon, bilgisayar, telefon ve internette geçirdikleri sürenin arttığı belirlenmiştir. Kırık ve Özkoçak (2020:133), çalışmalarında ebeveynlerin teknolojik araçları bu süreçte daha çok kullanarak çocuklarına model olmalarının çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olabileceğini belirtmişlerdir. Aile bireylerinin bir arada olması, aile ilişkilerini geliştirirken internet veya teknolojik araçlarla geçirilen süredeki artışın gelecekte bağımlılık sorunlarına neden olabilir. Oysaki ailelerin teknolojik araçların kullanımı ve bu araçlar sayesinde eriştikleri içerik hakkında çocuklarını yönlendirmeleri önemlidir (Eastin, Greenberg ve Hofschire, 2006:486). Aynı zamanda teknoloji ve internet yoluyla maruz kalabilecekleri her türlü tehlikeye karşı tedbir almalıdırlar. Teknolojik gelişmelerin olumlu yönlerini bilinçli olarak kullanmak ve olumsuz yönlerinden korunmak için yetişkin desteği önemlidir.

Araştırmanın sonucu olarak tüm dünyayı etkileyen pandemi sürecinin, toplumun temel yapı taşı olan aileyi de doğrudan etkilediği ortaya çıkmıştır. Küresel bir salgın olan COVID-19 aile ve ebeveyn ilişkilerini hem olumlu hem de olumsuz şekilde etkilemiştir. Ebeveynlerin pandemiyle ilgili kurallara uyduğu ve evde kal çağrısının aile içi paylaşımları olumlu yönde arttırdığı, çocuklarıyla yakından ilgilenerek, kendine vakit ayırarak hobileriyle uğraşma fırsatı buldukları, çocukların ise bu süreçte aileleriyle birlikte olmaktan çoğunlukla memnun oldukları, uyum sürecinde yaşadıkları zorluklara rağmen uzaktan eğitime katılım sağladıkları belirlenmiştir. Fakat pandemi boyunca ailelerin maddi durumu ve akrabalık ilişkileri olumsuz etkilenmiş, tüm ailenin yaşam düzeni değişmiştir; ebeveynler hastalık ve ölüm korkusu yaşasalar da pandemiyle ilgili endişelerini çocuklarına yansıtmamaya çalışmışlardır. Yine bu süreçte ebeveynler çocuklarına karşı eksiklerini fark ederek okulun aile yaşamındaki önemini daha iyi anlamışlardır. Son olarak, pandemi dönem boyunca tüm aile bireylerinin evde televizyon, bilgisayar, telefon ve internette geçirilen sürenin arttığı belirlenmiştir.

Geçmişte, çeşitli pandemiler yaşanmıştır. Fakat bu pandemi, dijital çağı yaşayan dünyanın hangi konularda yeterli olup olmadığını ortaya koymasından önem arz etmektedir. Konuyla ilgili pek çok çalışmaya gereksinim vardır. Bu çalışma, pandemi sürecinde aile içi etkileşimde ebeveyn ve çocuk ilişkilerinin değerlendirmesine yönelik yapılmıştır. Pandemi sürecinde yaşananlar ve etkileri, belki de yaşam boyu sürecektir. Bu nedenle, konuyla ilgili boylamsal çalışmalar yapılabilir. Pandeminin farklı yönleriyle aile üzerindeki etkileri incelenebilir. Nicel ve nitel verilerin birlikte toplandığı, daha geniş örneklemli çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Altena, E., Baglioni, C., Espie, C. A., Ellis, J., Gavriloff, D., Holzinger, B. ve Riemann, D. (2020). *Dealing with sleep problems during home confinement due to the COVID-19 out break: practical recommendations from a task force of the European CBT-I Academy*. Journal of Sleep Research, 29(4): 1-7. <https://doi.org/10.1111/jsr.13052>.
- Bailey, J. (2020). *Closing Schools To Slow A Pandemic*. Educational Next. <https://www.educationnext.org/covid-19-closed-schools-when-should-they-reopen-coronavirus/> Erişim Tarihi: 09.08.2020.
- Başaran M. ve Aksoy A. B. (2020). *Anne-Babaların Korona-Virüs (Covid-19) Salgını Sürecinde Aile Yaşantılarına İlişkin Görüşleri*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, (13)71: 669-678.

- Bayham, J., Kuminoff, NV., Gunn, Q. ve Fenichel, EP. (2015). *Measured Voluntary Avoidance Behaviour During The 2009 A/H1N1 Epidemic*. The Royal Society Journals. B 282, 814. <http://dx.doi.org/10.1098/rspb.2015.0814>.
- Brazendale, K., Beets, M. W., Weaver, R. G., Pate, R. R., Turner-Mcgriev, G. M., Kaczynski, A. T., Chandler, J. L., Bohnert, A. ve Vonhippel, P. T. (2017). *Understanding Differences Between Summer vs. School Obesogenic Behaviors Of Children: The Structured Days Hypothesis*. The International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity, 14(100): 1-14. <https://doi.org/10.1186/s12966-017-0555-2>.
- Brooks, S.K., Webster, R.K., Smith, L.E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N. ve Rubin, G. (2020) *The Psychological Impact Of Quarantine And How To Reduce It: Rapid Review Of The Evidence*. The Lancet, (395): 912-920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\):30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20):30460-8).
- Catalano, R.F., Mazza, J.J., Harachi, T.W., Abbott, R.D., Haggerty, K.P. ve Fleming, C.B. (2003). *Raising Healthy Children Through Enhancing Social Development in Elementary School: Results After 1.5 Years*. Journal of School Psychology, 41: 143-164.
- Cauchemez, S., Valleron, A. J., Boelle, P.Y., Flahault, A. ve Ferguson, N. (2008) *Estimating The Impact Of School Closure On Influenza Transmission From Sentinel Data*. Nature. 452: 750-55.
- Clark, H., Coll-Seck, A.M., Banerjee, A., vd. (2020). A Future For The World's Children? A Who-UNICEF-Lancet Commission. The Lancet, 395: 605-658. Doi: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(19\)32540-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(19)32540-1).
- Cluver, L., Lachman M. J., Sherr L., Wessels I., Krug E., vd. (2020). *Parenting in A Time Of COVID-19*. The Lancet, (395): e64. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30736-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30736-4).
- Eastin, M.S., Greenberg, B.S. ve Hofschire, L. (2006). *Parenting The Internet*. Journal of Communication, 56: 486-504.
- Fardin, M. A. (2020). *COVID-19 And Anxiety: A Review Of Psychological Impacts Of Infectious Disease Outbreaks*. Archives of Clinical Infectious Diseases. <https://doi.org/10.5812/archcid.102779>.
- Hellewell, J. vd. (2020). *Feasibility Of Controlling COVID-19 Outbreaks By Isolation Of Cases And Contacts*. The Lancet Global Health, 8(4): 488-496.
- Kaya, B. (2020). *Pandeminin Ruh Sağlığına Etkileri*. Klinik Psikiyatri Dergisi, 23: 123-124.
- Keskin, M. ve Özer-Kaya, D. (2020). COVID-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Kırık, A. M. ve Özkoçak, V. (2020). *Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Sosyal Medya ve Yeni Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 45(1): 133-154.
- Lee, J. (2020) *Mental Health Effects Of School Closures During COVID-19*. The Lancet Child Adolesc Health, 4: 421.
- Mason, F., Farley, A., Pallan, M., Sitch, A., Easter, C. ve Daley, A.J. (2018). *Effectiveness Of A Brief Behavioural Intervention To Prevent Weight Gain Over The Christmas Holiday Period: Randomised Controlled Trial*. British Medical Journal (Clinical Research Edition), 363: k4867 DOI: 10.1136/bmj.k4867.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB, 2020). Salgın hastalık dönemlerinde psikolojik sağlamlığımızı korumak: Aileler için çocuklara yardım rehberi. http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/30112459ailecocuk.pdf, Erişim Tarihi: 16.01.2021.
- Rim-Kaufman, S. E. ve Sandilos, L. (2020). Improving students' relationships with teachers to provide essential supports for learning. <https://www.apa.org/education/k12/relationships>, Erişim Tarihi: 07.08.2020.
- Santrock, J.W. (1997). Life Span Development. Brown Benchmark Publishers, London.
- Senemoğlu, N. (2013). Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya. Yargı, Ankara.
- Sprang, G. ve Silman, M. (2013) *Posttraumatic Stress Disorder in Parents And Youth After Healthrelated Disasters*. Disaster Medicine and Public Health Preparedness. 7: 105-110.
- Szabo, T. G., Richling, S., Embry, D. D., Biglan, A. ve Wilson, K. G. (2020). *From Helpless To Hero: Promoting Values-Based Behavior And Positive Family Interaction in The Midst Of Covid-19*. Behavior Analysis in Practice, 1-9. DOI: 10.1007/s40617-020-00431-0.

- The National Child Traumatic Stress Network (NCTSN) (2010). Age-related reactions to a traumatic event. <https://www.nctsn.org/resources/age-related-reactions-traumatic-event>, Erişim Tarihi: 25.07.2020.
- Türkiye Psikiyatri Derneği (2020). Covid-19 ve çocuklar. <https://www.psikiyatri.org.tr/uploadFiles/2420201236-cocuklarCOVID.pdf>, Erişim Tarihi: 18.08.2020.
- Usher, K. vd. (2020). Family Violence And COVID-19: Increased Vulnerability And Reduced Options For Support. *International Journal of Mental Health Nursing*, 1-4.
- Wang, G., Zhang, J., Lam, S.P., vd. (2019). *Ten-Year Secular Trends in Sleep/Wake Patterns in Shanghai And Hong Kong School-Aged Children: A Tale Of Two Cities*. *Journal of Clinical Sleep Medicine*. 15: 1495–1502.
- Wang, G., Zhang, Y., Zhao, J., Zhang, J. ve Jiang, F. (2020). *Mitigate The Effects Of Home Confinement On Children During The COVID-19 Outbreak*. *The Lancet*, 395(10228): 945-947.
- World Health Organization [WHO] (2020). 2019 Novel Coronavirus (2019-nCoV): Strategic preparedness and response plan. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/srp-04022020.pdf>, Erişim Tarihi: 23.08.2020.
- Yavuz, K. (2020). *COVID-19 Salgınının Sosyal Politikanın Geleceği Üzerine Etkileri*. *The Journal Social Science* 45(7): 181- 193. <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.42843>.
- Zins, J.E., Bloodworth, M.R., Weissberg, R.P. ve Walberg, H.J. (2007). *The Scientific Base Linking Social And Emotional Learning To School Success*. *Journal of Educational & Psychological Consultation*. 17: 191–210.